

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI*Rahmankulova Adolat Xushbakovna*

ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ НАСИЛЬСТВЕННО ПЕРЕСЕЛЕННЫХ НАРОДОВ

В УЗБЕКИСТАН В 1930 – 1940-е ГОДЫ..... 11-19

Назирхожаев Мухаммадалихожа Касимхожаевич

ФОРМИРОВАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ ЛАГЕРЕЙ ДЛЯ СОДЕРЖАНИЯ ЯПОНСКИХ

ВОЕННОПЛЕННЫХ В СОВЕТСКОМ СОЮЗЕ..... 20-29

Kaypova Malika Dautbay qizi

MUSTAQILLIQ YILLARIDA TURIZM SOHASIDAGI ISLOHOTLAR..... 30-33

Sobirova Dilfuza, Mirzaaxmedov Xabibullo, Odiljonov Xayitali

QO'QON XONLIGINING DIPLOMATIK ALOQALARI 34-39

Raupova Mushtariybegim Ilxomjon qizi

TURKISTON GENERAL-GUBERNATORLIGINING MA'MURIY-HUDUDIIY BOSHQARUVI

TARIXSHUNOSLIGI 40-47

Сапарбаев Бунёд Хуррамбек оглы

ДИПЛОМАТИЯ И ТОРГОВЛЯ НА ПЕРИФЕРИИ ИМПЕРИЙ: ВЗАИМООТНОШЕНИЯ

ХИВИНСКОГО ХАНСТВА И РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ

МУХАММАД РАХИМХАНА I (1806–1825) 48-54

Рузибоев Самандарбек, Ахмадбекова Ўғилой

НАУЧНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ АБУ РАЙХОНА БЕРУНИ

«АЛ-АСАР АЛЬ-БАКИЯ»: МЕТОДОЛОГИЯ, ИСТОЧНИКИ И КУЛЬТУРНО-

ХРОНОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗЗРЕНИЯ 55-64

Tilovov Mirqosim Amanturdiyevich

OLTINSOY TUMANI ARXEOLOGIK XARITASI 65-70

Shamshidinov Baxriddin Sharobiddin o'g'li

O'ZBEKISTONDA NEFT VA GAZ SANOATI TARIXI (1900-1950 YILLAR) 71-76

Abdurasulov Akmaljon

TURKISTONDA MATBAACHILIKNING VUJUDGA KELISHIDAGI HAMKORLIK

ALOQALARI TARIXI..... 77-86

Abatov Aydos

QORAQALPOG'ISTONDA SANOATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH

BOSQICHLARI (XX ASR II YARMI) 87-90

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI*Pirmatova Farangiz Ma'rufjonovna*

THE EFFECTS OF GREEN ECONOMY IMPLEMENTATION ON ECONOMIC GROWTH

IN DEVELOPING COUNTRIES..... 91-99

Jumabayev Adilbek Bazarbayevich

WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF REGIONAL ECONOMIC POTENTIAL 100-107

<i>Jaxbarov Jamshidbek Tilavoldi o'g'li</i> BUDJET TASHKILOTLARIDA MOLIYAVIY NAZORATNI RAQAMLI TEKNOLOGIYALARNI QO'LLASH ORQALI TAKOMILLASHTIRISH	108-114
<i>Fayzieva Dilyora Shamsitdin kizi,</i> INSTITUTIONAL PRISM OF DIGITAL DIVIDENDS: THE IMPACT OF HUMAN CAPITAL AND "ANALOG COMPLEMENTS" ON THE DYNAMICS OF SOCIO-ECONOMIC INEQUALITY.....	115-123
<i>Турдыев Гайрат Ялгашевич</i> РАЗВИТИЕ АВТОКОЛОНИ СУРХАНДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ В УСЛОВИЯХ ТРАНСПОРТНЫХ РЕФОРМ: ИСТОРИЧЕСКИЙ И СОВРЕМЕННЫЙ ЭТАПЫ.....	124-129
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich</i> SHAHAR AHOLISINING IJTIMOY MUAMMOLARINING IJTIMOY FALSAFIY TAHLILI ..	130-134
<i>Kenjayeva Dilrabo Rominovna</i> INSONIYAT TARIXI VA DINIY BAG'RIKENGLIK	135-139
<i>Karimov Raxmat Raxmanovich</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МЕЖЦИВИЛИЗАЦИОННОЙ ФИЛОСОФИИ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ	140-146
<i>Ergashev Urolbek Berkinovich</i> NAZARIY FALSAFANI TASNIFLASHDA AHMAD TOSHKO'PRIZODA YONDASHUVI.....	147-151
<i>Raximdjanova Dilnavoz Sunnat qizi</i> IBN RUSHDNING TAFAKKUR ERKINLIGI HAQIDAGI QARASHLARI.....	152-155
<i>Abdunazarov Lutfillo Mamanovich</i> YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA URBANIZATSIYA JARAYONLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZARURATI	156-160
<i>Tangirov Nizom Abduraxmonovich</i> NOOSFERA VA BARQAROR RIVOJLANISH PARADIGMASINING FALSAFIY-METODOLOGIK ASOSLARI	161-166
<i>Yusupova Nargiza Ro'stamovna</i> O'ZBEK ETNOMUSIQASIGA OID TARIXIY MANBA VA MUTAFAKKIRLAR ETNOMUSIQA BORASIDAGI QARASHLARINING FALSAFIY TAHLILI.....	167-172
<i>Xudoykulov Azamat Beshumovich</i> MA'NAVIY BARKAMOL YOSHLAR DUNYOQARASHINI SHAKLLANTIRISHDA G'OYAVIY TARBIYANING O'RNI	173-177
<i>Xamdamov Behzod</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR DUNYOQARASHIDA VATANPARVARLIK G'OYALARINING FALSAFIY-TARIXIY ASOSLARI	178-185
<i>Bekchanov Sanjar Ibragimovich</i> "MODERNIZATSIYA" TUSHUNCHASINING IJTIMOY-FALSAFIY MOHIYATI: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA MILLIY KONSEPSIYALAR.....	186-190
<i>Adizov Azim Tolibovich</i> IJTIMOIY KONFRONTATSIYANING TUZILISHI VA DINAMIKASI.....	191-196

<i>Eshmurodov Nabillo</i> GLOBALLASHUV JARAYONIDA SHAXS MA'NAVİYATINING TRANSFORMATSIYASI VA BEGONALASHUV MUAMMOSI	197-201
<i>Yokubov Suxrob Firdavsovi</i> TASAVVUF TA'LIMOTINING G'OYAVIY MANBALARI	202-206
<i>Najimidinova Dilnoza Gulomjonovna</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA O'ZBEK MILLIY OILASINING IJTIMOIY-FALSAFIY MASALALARI	207-210
<i>Otokulov Abror Sobirkulovich</i> JAMIYATDA MA'NAVIY-AXLOQIYLIKNI YUKSALTIRISHDA SHAXS MAS'ULIYATINI OSHIRISH OMILI	211-217

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Maxamadaliyeva Zuxra Baxrom qizi, Adilova Nasiba Raximboy qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MADANIY METAFORALARNING MOHIYATI	218-222
<i>Xusainova Zilola Yuldashevna, Yangibayeva Surayyo Gulumboyevna</i> DIAXRON KORPUS ALGORITMLARI	223-228
<i>Ruzibayeva Aziza Kahramanovna</i> POLITICAL EXILE AND PERSONAL IDENTITY IN LORD BYRON'S LIFE AND WORK	229-233
<i>Karimova Ozodaxon Avazxon qizi</i> A LINGUO-PRAGMATIC STUDY OF INFORMAL SPEECH IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES: COMPARATIVE ANALYSIS OF COMMUNICATIVE STRATEGIES, SOCIOCULTURAL CONTEXTS, AND PRAGMATIC FUNCTIONS	234-240
<i>Айтмуратова Турсынай Маратовна</i> КОНЦЕПТ «ТРУД» В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ	241-244
<i>Fayzullayeva Zebuniso Abdukarimovna</i> KONYUNKTIVNING SEMANTIK-PRAGMATIK XUSUSIYATLARI	245-248
<i>Sodikova Vasilakhon, Gavharoy Isroiljon qizi</i> THE ISSUES OF INFORMATION SECURITY AND RELIABILITY IN MODERN JOURNALISM	249-258
<i>Холикова Замира</i> СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ С КОМПОНЕНТОМ-ЗООНИМОМ «СОБАКА» В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ	259-272

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Турсунова Маликахон Улугбековна</i> СООТНОШЕНИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ РАНГОВ С КВАЛИФИКАЦИОННЫМИ КЛАССАМИ ДОЛЖНОСТЕЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ЗНАЧЕНИЯ КЛАССОВ И РАНГОВ В ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	273-286
<i>Karaketova Dilnoza Yuldashevna</i> JINOYAT SUBYEKTINI TAVSIFLOVCHI BELGI SIFATIDA RETSIDIV	287-294
<i>Мируктамова Феруза Лутфуллаевна</i> ПРАКТИКА ЗАРУБЕЖНЫХ ГОСУДАРСТВ ПО ЗАЩИТЕ ПРАВ И БЕЗОПАСНОСТИ ДЕТЕЙ ОТ ИНФОРМАЦИОННЫХ УГРОЗ	295-300

<i>Xodjiev Yunus Muxitdinovich</i> MULK HUQUQIDAN VOZ KECHISHNING AYRIM MASALALARI.....	301-309
<i>Akayeva Marapat Abduxalikovna</i> FUQAROLIK HUQUQIDA ASSOSSIZ BOYLIK ORTTIRISH: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA ...	310-317
<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li</i> ENERGETIKA SEKTORIDA ATROF-MUHITGA TA'SIRNI BAHOLASH TIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING HUQUQIY SHART-SHAROITLARI.....	318-326
<i>Jiyenbayev Baxadir Ospanovich</i> EKOLOGIK AUDITNI HUQUQIY TA'MINLASHGA DOIR HUQUQIY NORMALARNING ILMIY VA NAZARIY MOHIYATI	327-332
<i>Шомуратова Пальмира Комил қизи</i> РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТИ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ: ПРЕДЕЛЫ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ УСИЛЕНИЯ	333-339
<i>Калдарбеков Асылжан Оспанович</i> РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ И ПРАВОВАЯ ОХРАНА ЗЕМЕЛЬ ЛЕСНОГО ФОНДА: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ОПЫТ КАЗАХСТАНА И УЗБЕКИСТАНА	340-351
<i>Istamova-Fayzullaeva Dilafruz Oybek qizi</i> SOMATIK HUQUQLARNING NAZARIY TALQINI: GERMANIYA VA O'ZBEKISTON TAJRIBASI ASOSIDA QIYOSIY HUQUQIY TAHLIL	352-359
<i>Urakov Djaxongir Rajabovich</i> PROKURATURA ORGANLARINING YOSHLAR O'RTASIDA HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTİKASINI AMALGA OSHIRISH BORASIDA HAMKORLIK FAOLIYATI	360-365
<i>Байтурова Ауда Набиевна</i> СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	366-373
<i>Xushvaqtov O'tkir Temirovich</i> VOYAGA YETMAGANLAR JINOYATCHILIGI TUSHUNCHASI NAZARIY VA QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI	374-382
<i>Mustafaqulov Dilshod Salomovich</i> NORMA IJODKORLIGI JARAYONIDA QONUNIYLIK PRINSIPI	383-389
<i>Nomazov Ixtiyor Ismailovich</i> ISBOT QILISH ELEMENTI SIFATIDA KO'RSATUVLARNI OLDINDAN MUSTAHKAMLAB QO'YISH	390-394
<i>Xoliqnazarov Farhod Bozor o'g'li</i> INTELLEKTUAL MULK HUQUQINI JINOIY-HUQUQIY HIMOYA QILISH MASALALARI ...	395-399
<i>Normuratov Aktam Tulaboy o'g'li</i> OLIIY TA'LIM TIZIMIDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI JALB QILISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	400-403
<i>Шомахсудов Шоакрам Шомуратович, Парахатова Шахноза Ерназаровна</i> ОСОБЕННОСТИ ПОЛУЧЕНИЯ ОБРАЗЦОВ ДЛЯ КОМПЬЮТЕРНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ КИБЕРПРЕСТУПЛЕНИЙ	404-411
<i>Rasulov Baxtiyor Shavkatovich</i> O'ZBEKISTONDA ATMOSFERA HAVOSINI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIK NAZORATNI KUCHALTIRISH MASALALARI.....	412-418

<i>Javlijeva Gullola Abdurahim qizi</i> IJARA MEHNATI — NOTIPIK MEHNAT MUNOSABATLARINING SHAKLI SIFATIDA.....	419-425
<i>Babaeva Irodakhon Erkinjon qizi</i> ISSUES OF IMPLEMENTING INTERNATIONAL LEGAL NORMS IN THE FIELD OF CLIMATE CHANGE INTO THE NATIONAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	426-434
<i>Ядгаров Шахрух</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ШАНХАЙСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА КАК СУБЪЕКТА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА.....	435-439
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Baratov Jo'raqo'zi Shukurjon o'g'li</i> FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA BO'LAJAK MUHANDISLARNING FIZIKA FANIDAN NOSTANDART TOPSHIRIQLARNI BAJARISH ORQALI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH.....	440-446
<i>Ismaylov Azerbay Saparniyazovich</i> SUN'IY INTELLEKTNING TA'LIMDAGI O'RNI.....	447-451
<i>Xolmirzayeva Gulbahor Baxodirovna</i> MAKTABGACHA TA'LIMDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARNI MILLIY MODEL BILAN UYG'UNLASHTIRISH MEXANIZMLARI.....	452-457
<i>Raximova Lolaxon Abduraximovna</i> TALABALARNING KLINIK QAROR QABUL QILISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA BIOFIZIK DIAGNOSTIKA TEXNOLOGIYALARINI INTEGRATIV O'QITISH METODIKASI.....	458-462
<i>Toshmamatova Munisa Toshmamatovna</i> UMUMTA'LIM FANLARIDAN DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING MAVJUD HOLATI TAHLILI.....	463-466
<i>Raximdjanova Malikaxon Gapurdjanovna, Baybabayeva Shoiraxon Ismatovna</i> INTERCULTURAL COMPETENCE AND REFLECTIVE LEARNING IN GLOBALIZED HIGHER EDUCATION: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS.....	467-473

Received: 1 December 2025
Accepted: 15 December 2025
Published: 30 December 2025

Article / Original Paper

IBN RUSHD'S VIEWS ON FREEDOM OF CONSCIOUSNESS

Rakhimjanova Dilnavoz Sunnat kizi

Non-governmental organization of higher education "ALFRAGANUS UNIVERSITY"
acting associate docent, PhD, Tashkent, Uzbekistan

E-mail: ruzmatova.dilnavoz@gmail.com

<http://www.orcid.org/0000-0002-1857-7006>

Abstract. This article analyzes the views of Ibn Rushd, a major representative of medieval Islamic philosophy, on freedom. The scientific work examines Ibn Rushd's concepts of human free will, the possibility of reasonable choice and freedom in society within the framework of his metaphysical, moral and political views. He also highlights the philosopher's attitude to the Kadari and Jabari movements and his approach to maintaining a balance between philosophy and religion, including his political views related to Plato's philosophy. The article outlines Ibn Rushd's understanding of freedom as a concept that is realized by limited but responsible actions through divine laws and reason. However, the connection of these views with modern moral and political theories is also considered.

Keywords: freedom, free will, reason, philosophy and religion, political philosophy, moral responsibility, free thinking.

IBN RUSHDNING TAFAKKUR ERKINLIGI HAQIDAGI QARASHLARI

Raximdjano Dilnavoz Sunnat qizi

"ALFRAGANUS UNIVERSITY" nodavlat oliy ta'lim tashkiloti
v.b. dotsenti, PhD, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'rta asr islom falsafasining yirik vakili Ibn Rushdning erkinlik haqidagi qarashlari tahlil qilinadi. Ilmiy ishda Ibn Rushdning inson iroda erkinligi, aql-idrok bilan tanlov qilish imkoniyati va jamiyatdagi erkinlik tushunchalarini uning metafizik, axloqiy va siyosiy qarashlari doirasida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, faylasufning qadariya va jabariya oqimlariga munosabati, falsafa va din o'rtasidagi muvozanatni saqlashga bo'lgan yondashuvi, jumladan, Platon falsafasi bilan aloqador siyosiy qarashlari yoritiladi. Maqolada Ibn Rushdning erkinlikni ilohiy qonunlar va aql orqali cheklangan, lekin mas'uliyatli harakatlar orqali amalga oshiriladigan konsepsiya sifatida tushunishi bayon qilinadi. Shu bilan birga, bu qarashlarning zamonaviy axloqiy va siyosiy nazariyalar bilan bog'liqligi ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: erkinlik, iroda erkinligi, aql, falsafa va din, siyosiy falsafa, axloqiy mas'uliyat, erkin fikrlash.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI11Y2025N21>

Kirish. Ibn Rushd g'arbda Averroes nomi bilan mashhur bo'lgan islom faylasufi, o'rta asr falsafasida muhim shaxs hisoblanadi. Uning Aristotel falsafasiga sharhlari va islom ilohiyoti bilan falsafani uyg'unlashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlari o'z davrida katta ta'sir ko'rsatgan. Ibn Rushdning erkinlik haqidagi qarashlari uning metafizik, axloqiy va siyosiy fikrlari doirasida shakllangan bo'lib, bu qarashlar insonning iroda erkinligi, aql-idrok va jamiyatdagi o'rni kabi masalalarni qamrab oladi. Ushbu maqola Ibn Rushdning erkinlik tushunchasini tahlil qiladi va uning falsafiy merosidagi ahamiyatini ko'rib chiqadi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlar sharhi. Mazkur maqolada foydalanilgan adabiyotlar Ibn Rushdning erkinlik haqidagi qarashlarini chuqur anglashga xizmat qiluvchi asosiy manba va tadqiqotlar to'plamidan iborat. Ibn Rushdning o'z asarlaridan biri bo'lgan "Tahafut al-Tahafut" [3] falsafa va ilohiyot o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tahlil qiladi. Ushbu asarda u inson erkinligini ilohiy bilim va taqdir bilan qanday uyg'unlashtirish mumkinligini muhokama qiladi. "Fasl al-Maqal" [2] esa din va falsafa o'rtasidagi uyg'unlikni asoslab, erkin fikrlash huquqining himoyasini ilgari suradi. Ibn Rushd falsafiy izlanishni insoniy tabiiy ehtiyoj sifatida ko'rsatadi va bu orqali aql orqali haqiqatni izlashni asoslaydi.

Shuningdek, Aristotelning "Nikomax axloqi" [4] asari Ibn Rushdning axloqiy erkinlik tushunchasiga katta ta'sir ko'rsatgan. Bu asar asosida Ibn Rushd insonning ehtiroslarini aql orqali boshqarib, axloqiy tanlov qilish imkoniyatini erkinlikning markaziy elementi sifatida talqin qiladi. Ibn Rushdning Platonning "Davlat" asariga yozgan sharhi [1] esa uning siyosiy qarashlari uchun asosiy manbadir. Bu sharh orqali faylasuf jamiyatdagi erkinlikni adolatli tuzum, shaxsiy mas'uliyat va umumiy manfaat bilan bog'lab tushuntiradi.

Oliver Leamanning "Averroes and His Philosophy" [5] nomli tadqiqoti Ibn Rushdning falsafiy merosini sistematik tahlil qilish bilan birga, uning G'arb falsafasiga ko'rsatgan ta'sirini ham yoritadi. Bu manba orqali faylasufning erkinlik haqidagi qarashlarini zamonaviy kontekstda baholash imkoniyati paydo bo'ladi. Nihoyat, Charles Taylornining "The Ethics of Authenticity" [7] asari, to'g'ridan-to'g'ri Ibn Rushdga bag'ishlanmagan bo'lsa-da, zamonaviy axloqiy avtonomiya va erkinlik haqidagi yondashuvlari orqali Ibn Rushdning fikrlariga qiyosiy tahlil kontekstida foydali bo'ladi. Ayniqsa, shaxsiy erkinlik va jamiyatning umumiy qadriyatlari o'rtasidagi muvozanat masalasi Taylornning qarashlari bilan Ibn Rushd tafakkuri o'rtasida ideaviy bog'liqlikni ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqola tarixiy-falsafiy tahlil metodologiyasiga asoslanadi. Muallif Ibn Rushdning asl asarlari va ularning tarjimalariga tayangan holda uning erkinlik haqidagi qarashlarini kontekstual va tematik yondashuv orqali ochib beradi. Aristotel va Platon falsafasi bilan solishtiruvchi tahlil, islom mutakallimlari (qadariya va jabariya) qarashlari bilan qiyoslash, hamda zamonaviy falsafa bilan rezonans nuqtalarini ko'rsatish maqolaning asosiy metodik yondashuvlarini tashkil etadi. Bunday yondashuv Ibn Rushd g'oyalari tarixiy va zamonaviy falsafiy makonlarda qanday o'rin egallashini aniqlashga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Ibn Rushdning erkinlik haqidagi qarashlari uning Aristotel falsafasiga tayangan metafizik tushunchalari va islom ilohiyotidagi qadariya va jabariya oqimlari o'rtasidagi munozaralarga asoslanadi. U insonning iroda erkinligini tan olgan, lekin bu erkinlikni ilohiy qonunlar va aql doirasida cheklangan deb hisoblagan. Ibn Rushd o'zining "Tahofut at-Tahofut" (Nohamohiklikning nohamohikligi) [3] asarida falsafa va din o'rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf etishga harakat qilib, inson erkinligini ilohiy bilim va taqdir bilan bog'liq holda muhokama qiladi. U shunday yozadi: "Insonning harakatlari ilohiy qonun doirasida bo'lsa-da, uning aqli orqali tanlov qilish qobiliyati unga mas'uliyat yuklaydi" [3, 356].

Iroda erkinligi va aql. Ibn Rushd inson erkinligini aql-idrok bilan chambarchas bog'laydi. Uning nazarida, insonning erkin tanlov qilish qobiliyati uning aqliy faoliyati va o'z harakatlarini oqilona baholash imkoniyatiga bog'liq. Aristotelning "Nikomax axloqi" asariga tayanib, Ibn Rushd axloqiy erkinlikni insonning o'z ehtirosi va instinktlarini aql orqali boshqarishi deb ta'riflaydi. U shunday deydi: "Aql insonni hayvonlardan ajratib turadi, chunki

u orqali u o'z xohishlarini boshqarib, axloqiy yo'lni tanlay oladi" [4, 112]. Bu jarayonda inson nafaqat o'z harakatlari uchun javobgardir, balki jamiyatdagi axloqiy va diniy me'yorlarga rioya qilishi kerak.

Ibn Rushdning fikricha, erkinlik mutlaq emas, balki ilohiy qonunlar va tabiiy tartib doirasida amalga oshiriladi. U jabariya oqimining taqdirni mutlaq deb hisoblaydigan qarashlariga qarshi chiqib, insonning o'z tanlovlari orqali taqdirga ta'sir qilishi mumkinligini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, u qadariya oqimining erkinlikni haddan tashqari ta'kidlaydigan pozitsiyasini ham tanqid qiladi: "Erkinlik ilohiy bilimsiz xaosga olib keladi, lekin aql orqali u muvozanat topadi" [3, 412].

Siyosiy va ijtimoiy erkinlik. Ibn Rushdning siyosiy falsafasi, xususan, Platonning "Respublika" asariga yozgan sharhlari orqali uning jamiyatdagi erkinlik haqidagi qarashlarini ko'rish mumkin. U ideal jamiyatni adolatga asoslangan tuzum sifatida tasavvur qiladi, unda har bir shaxs o'z qobiliyatlari va ijtimoiy roliga muvofiq erkinlikka ega. Ammo bu erkinlik jamiyatning umumiy manfaatlariga xizmat qilishi kerak. U shunday yozadi: "Erkinlik jamiyatning adolatli tartibiga xizmat qilgandagina ma'no kasb etadi" [1, 78]. Ibn Rushdning nazarida, mutlaq shaxsiy erkinlik jamiyatda tartibsizlikka olib kelishi mumkin, shuning uchun erkinlik qonunlar va axloqiy me'yorlar bilan cheklanishi zarur.

Uning "Fasl al-Maqal" asarida din va falsafa o'rtasidagi munosabatlar muhokama qilinib, erkin fikrlash huquqi himoya qilinadi. Ibn Rushd falsafiy tadqiqotlar orqali haqiqatni izlashni insonning tabiiy huquqi deb biladi: "Falsafa haqiqatni izlashdir va bu izlanishni taqiqlash inson tabiatiga zid keladi" [2, 23]. Bu o'z davri uchun ilg'or qarash bo'lib, diniy dogma va qat'iy talqinlarga qarshi erkin fikrlashni targ'ib qiladi.

Ibn Rushdning erkinlik qarashlarining zamonaviy ahamiyati. Ibn Rushdning erkinlik haqidagi qarashlari o'rta asr islom falsafasida muhim o'rin tutadi va zamonaviy falsafa, xususan, axloq va siyosiy nazariyalar uchun ham dolzarbdir. Uning aql va erkinlik o'rtasidagi bog'liqlik haqidagi fikrlari zamonaviy liberalizm va axloqiy autonomiya tushunchalari bilan rezonanslashadi. Shu bilan birga, uning erkinlikni jamiyat manfaatlarini va ilohiy qonunlar bilan cheklash haqidagi qarashlari konservativ va kommunitaristik yondashuvlarga yaqinroqdir. Ibn Rushd shunday yozadi: "Erkinlik shaxsiy xohish emas, balki umumiy adolat va tartibga xizmat qilishi kerak" [1, 89]. Bu fikr zamonaviy siyosiy falsafadagi muvozanatli yondashuvlarga yaqin.

Ibn Rushdning falsafiy merosi G'arb va Sharq o'rtasidagi intellektual ko'priki sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Uning erkin fikrlashni himoya qilishi bugungi kunda akademik erkinlik va so'z erkinligi muhokamalarida dolzarb bo'lib qolmoqda.

Xulosa. Ibn Rushdning erkinlik haqidagi qarashlari uning falsafiy tizimining markaziy qismidir. U inson erkinligini aql, axloq va ilohiy qonunlar doirasida muvozanatlangan tushuncha sifatida ko'radi. Uning iroda erkinligi, siyosiy tuzum va erkin fikrlash haqidagi fikrlari o'rta asr falsafasida muhim iz qoldirgan va zamonaviy dunyoda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Ibn Rushdning falsafasi erkinlikni nafaqat shaxsiy tanlov, balki jamiyatning umumiy farovonligi va haqiqatni izlash yo'lidagi mas'uliyat sifatida talqin qiladi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Averroes. *Commentary on Plato's Republic*. Translated by Ralph Lerner, Cornell University Press, 1974.
2. Averroes. *Fasl al-Maqal (Decisive Treatise)*. Translated by George Hourani, Gibb Memorial Trust, 1976.

3. Averroes. *Tahafut al-Tahafut (The Incoherence of the Incoherence)*. Translated by Majid Fakhry, Luzac & Co., 1954.
4. Aristotle. *Nicomachean Ethics*. Translated by Roger Crisp, Cambridge University Press, 2000.
5. Leaman, Oliver. *Averroes and His Philosophy*. Routledge, 1998.
6. Rakhimdjanova D.S. A comparative analysis of the phenomenon of freedom in the philosophies of Aristotle and Ibn Rushd // *Philosophy and Life. International journal*. ISSN: 2181-9505. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15166155>. - № 3 (26). - Uzbekistan, Tashkent, 2024. - P. 70-82.
7. Rakhimdjanova D.S. Ibn Rushd's Argument About Necessity and Freedom In Philosophy, Based on the Denial of the Opinions of His Contemporaries // *International Journal Papier Public Review*. - Volume 5, Issue 3. ISSN: 2709-023X. <https://doi.org/10.47667/ijppr.v5i3.301>. - Austria, Wien, 2024-06-24. - P. 20-25.
8. Rakhimdjanova D.S. Unique Interpretation of Necessity and Freedom in the Philosophy of Ibn Rushd based on the Rejection of the Opinions of his Contemporaries // *London Journal of Humanities and Social Science*. - Volume 24. Issue 9. Compilation 1.0. Online ISSN 2515-5792. - London, 2024-05-20. - P. 25-30.
9. Raximdjanoval D.S. Ibn Rushd falsafasida zaruriyat va erkinlikni zamondoshlari fikrlari inkori asosidagi o'ziga xos talqini // *Oriental Renaissance: innovative, educational, natural and social sciences. Scientific journal* - VOLUME 4| ISSUE 08. ISSN 2181-1784. - Tashkent, February 2024. - P. 152-159.
10. Raximdjanoval D.S. Ibn Rushdning ixtiyoriylik va zaruriyat o'rtasidagi munosabatga keltirgan argumenti // *ActaEducation. International scientific journal*. - Vol. 1 No.2 ISSN 3030-3140. <https://doi.org/10.61587/3030-3141-2024-1-2-21-26>. - Tashkent, 2024-09-12. - Pg. 21-26.
11. Taylor, Charles. *The Ethics of Authenticity*. Harvard University Press, 2001.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).